

Särtryck ur

CJP NYHETSREBREV

Nr 46:2 December 2008

FOLKSAGANS KVINNOBILDER

DEL 3: En negativ animus

av Marie-Louise von Franz

I en serie artiklar har Marie-Louise von Franz diskuterat några sagor som speglar typiskt kvinnliga problem och beteendemönster. I det här numret av CJP Nyhetsbrev avslutas serien med "den negative Animus", så som det gestaltas bl.a. i sagan om Snövit och Rosenröd. Artikelserien är en redigerad version av ett antal föreläsningar Marie-Louise von Franz höll vid C G Jung Institutet i Zürich.

Marie-Louise von Franz (1915-1998), under många år en av C G Jungs närmaste medarbetare, höll många föreläsningar vid CG Jung-institutet i Zürich som har blivit klassiska. Denna artikel är en redigerad version av anteckningar från en föreläsning hon höll 1959.

Det var en gång en fattig änka som bodde ensam i en liten stuga med sina två barn. Eftersom de liknade rosorna på rosenbuskarna framför huset kallades de Snövit och Rosenröd. De var så snälla och arbetsamma som några barn kan vara. Snövit var blidare och mer stillsam än Rosenröd. Hon sprang ofta ut i skog och mark, plockade blommor och fångade fjärilar, medan Snövit var hemma hos modern och hjälpte henne i hushållet eller läste för henne. När de var lediga sprang de ofta ensamma omkring i skogen, men inga djur gjorde dem illa. Ibland när de lekt för länge och natten föll på, lade de sig i mossan och sov. Det visste modern och ängslades inte för dem. En tidig morgon när de vaknade i skogen såg de ett vitklätt barn sitta hos dem. Barnet försvann och då märkte de att de sovit vid en avgrund. De hade lätt kunnat störta ner i den, men deras mor sade att en skyddsängel hade vakat över dem.

En vinterkväll när de alla satt där tillsammans och spann, bultade det på dörren. Rosenröd öppnade och därutånför stod en björn. Rosenröd sprang tillbaka, deras lamm bräkte, duvan de hade flaxade upp och Snövit gömde sig bakom modern. Då talade björnen och sade att han inte skulle göra dem illa, han vil-

le bara få värma sig och torka sin blöta päls. "Stackars björn", sade modern, "kom in här och lägg dig vid elden, men akta så du inte sveder din päls."

Björnen kom in och barnen borstade snö ur hans päls. Han lade sig vid elden och barnen lekte med honom, de luggade honom, de satt på honom och de slog honom med ett litet has-selspö och när han brummade skrattade de. Björnen fann sig i allt men när barnen blev för vilda sade han: "Ta inte livet av mig, barn!" Sedan fortsatte han: "Snövit och Rosenröd, vill ni er friares död?" Det var det enda tecknet på att han hade annat i sinnet än att vara en stor, godmodig lekkamrat.

"Varje tolkning är en spegelbild av tolkarens inre och tolkningen kan bara resultera i en tentativ tolkningshypotes."

Björnen kom till dem varje kväll hela vintern och de reglade aldrig dörren innan han kommit. Men en dag då våren hade kommit sade han att han måste gå och inte komma tillbaka på hela sommaren. Nu måste han vara i skogen och vakta sina skatter för de elaka dvärgarna. På vintern låg de i sina hålor, men när sommaren kom var de ute och stal allt de hittade. Snövit var så ledsen för att han skulle lämna dem att hon öppnade dörren mycket långsamt. Då trängde han sig fram och regeln gjorde en reva i hans päls. Snövit tyckte att hon såg guld glimma i hålet, men alldeles säker var hon inte, och till slut trodde hon att det bara var inbillning.

En dag då barnen var i skogen för att samla ris, kom de till en nedfallen trädstam. Något sprang runt där och när de kom närmare såg de att det var en dvärg med ett gammalt,

rynligt ansikte och ett alnslångt skägg. Han sprang fram och tillbaka som en hund i sitt koppel, men han kunde inte komma loss. Han stirrade på flickorna med sina röda, gnistrande ögon och ropade: "Vad står ni där och glor för? Tänker ni gå er väg utan att hjälpa mig?"

"Vad har du råkat ut för, din stackare?" frågade Rosenröd.

"Din dumma, nyfikna gås!" skrek han. "Jag skulle klyva stammen för att ta hem lite ved till mitt kök. Med tjocka vedklumpar vidbränns snart den smula mat som ni behöver. Vi behöver inte så mycket mat som ni stora snäljåpar till människor. Jag hade gott och väl fått in kilen och allt såg bra ut när den plötsligt hoppade ur och springan slog igen om mitt vackra, härliga skägg, och jag kan inte komma loss. Men skratta inte åt mig, era mjölkansikten! Är ni stumma?"

Flickorna drog allt vad de kunde för att få loss dvärgens skägg, men det gick inte. Till slut sade Rosenröd: "Jag ska springa efter hjälpen."

"Era fårskallar", snäste dvärgen. "Varför skall du ta hit mer folk? Det är redan för många med er två. Kan du inte hitta på något bättre?" Snövit sade att hon hade tänkt ut något annat och tog fram sin lilla sax ur fickan och klippte av ändan av hans skägg. När dvärgen var fri, fortsatte han att gräla på dem och sade att de var elaka som hade skurit av hans vackra skägg. Sen slängde han en säck full med guld upp på ryggen och sprang iväg utan att ens tacka dem.

En tid därefter skulle Snövit och Rosenröd gå och fiska. När de kom i närheten av ån såg de något, mest likt en stor gräshoppa, hoppa runt på stranden som om det tänkt kasta sig i vattnet. De skyndade sig fram och kände igen dvärgen.

"Vad håller du på med?" frågade Rosenröd. "Tänker du hoppa i vattnet?"

CJP NYHETSREBREV

ISSN 1652-2125

Utges av CJP Centrum för Jungiansk Psykologi AB två ggr/år (juni och december). Upp-laga 5.000. Ansv. utgivare: Gunlög Raihle.

"Nej, en sådan dumbom är jag inte", svarade dvärgen. "Ser du inte att fisken försöker dra ner mig?" Dvärgen hade suttit på stranden och metat och vinden hade trasslat in metreven i hans skägg. En stor fisk hade nappat på kroken och den lille mannen hade inte kraft nog att dra upp den, och fisken höll nu på att dra ner honom. Dvärgen höll sig fast i vasstråna vid stranden, men det hjälpte inte. Han var nära att hamna i vattnet. Flickorna försökte lossa skägget från metreven, men de hade snott ihop sig alldeles för hårt. Då tog de fram sin sax igen och klippte av ännu en bit av hans skägg. När dvärgen såg det, skrek han: "Era åsnor, ni har vanställt mitt ansikte! Är det inte nog med att ni redan klippt av en del. Nu har ni tagit den allra vackraste biten också. Jag önskar er dit pepparn växer!" Därmed tog han upp en säck pärlor som låg mellan vasstråna och så försvann han bakom en sten.

Snart därefter skickade modern flickorna in till staden för att köpa tråd, nålar, spetsar och band. Plötsligt fick de se en stor fågel flyga över ängarna. Den styrde neråt och slog till slut ner vid ett stort klippblock. Sedan hörde de ett genomträngande jammerskri och såg till sin förskräckelse att örnen hade slagit klorna i deras gamla bekant, dvärgen. Flickorna tyckte synd om honom, skyndade fram och höll fast honom tills fågeln gav upp kampen och flög sin väg. Då skrek han: "Kunde ni inte ha varit lite försiktigare! Ni har ju rivit sönder min rock så den är alldeles i trasor, era dumma åsnor!" Därpå tog han en påse ädelstenar och smög sig bort med den. Barnen hade blivit vana vid att aldrig få något tack ifrån honom och fortsatte bara sin färd.

På hemvägen kom de över samma äng igen och plötsligt överraskade de dvärgen, som hade slagit ut sina ädelstenar på marken. De stannade och beundrade dem. "Vad står ni där och glör på?" frågade dvärgen, och hans ansikte blev högrött av ilska. Då hördes plötsligt ett högt brummande och en stor björn kom rusande ut ur skogen.

Dvärgen for upp och försökte springa sin väg, men björnen kom snart i fatt honom. Då ropade han: "Skona mig, snälla herr björn! Ni skall få alla mina skatter. Titta bara på de här vackra, dyrbara stenarna som ligger här! Låt mig bara få leva! Vad skall ni med en så mager stackare som jag. Ta de där elaka flickorna som står där. Då får ni ett par riktigt möra bitar, de är ju feta som unga vaktlar. Ät upp dem!"

Björnen svarade inte utan gav dvärgen ett rejält slag med sin ram. Den lille mannen reste sig aldrig mer.

Flickorna försökte springa sin väg men björnen ropade: "Snövit och Rosenröd, var inte rädda! Vänta ett tag och låt mig följa med." Flickorna kände igen hans röst och stannade. När han kom fram till dem föll hans päls av och det stod en vacker, högväxt man framför dem, och han var klädd i guld från topp till tå. "Jag är kungens son", sade han, "men jag blev förtrollad av den där elaka dvärgen som stulit alla mina skatter. Jag har varit tvungen att löpa omkring i skogen i skepnad av en björn tills jag blev befriad genom hans död. Nu har han fått sin välförtjänta lön."

De gick hem tillsammans och Snövit gifte sig med prinsen och Rosenröd med hans bror, och de delade alla på de omätliga skatter som dvärgen samlat. Deras mor levde glad och nöjd med sina barn och de två rosenbuskarna som stod utanför stugan flyttades till slottet och bar varje år de vackraste vita och röda rosor.

Sagan skildrar i början ett sorts oskuldsfullt barnparadis, ett idealiskt men lite sentimentalt mor-dotter-paradis. Allt är som det skall, kanske en aning för bra. Det förekommer tre personer, vilket tyder på att något saknas, eftersom fyrtalet brukar innebära en fullständig bild av psyket. Här visar sig den fjärde ganska snart i björnens gestalt, men det maskulina elementet saknas helt i början. Det finns ingen far, han är troligtvis död. Det är en helt feminin atmosfär som sagan beskriver så idealiserat.

Om man ser på den historiska situationen eller på vår vanliga vardagsverklighet betyder detta att den maskulina och den feminina världen

"När vi känner oss kränkta konstelleras en negativ maskulin energi, ofta hård och brutal. En person som råkar in i ett sådant tillstånd hemfaller till ett halsstarrigt maktbegär, som leder till ett ändlöst argumenterande."

inte har en balanserad relation till varandra, vare sig på lekamlig eller andlig nivå. Kvinnorna sitter bredvid varandra och talar om sina egna angelägenheter. Mannens värld ser man ingenting av – eller kanske är den bortträngd. Så kan det också se ut i familjer där mor och döttrar håller ihop och ser ner på fadern och bröderna, "de har ingenting i köket att göra". Männens betraktas bara som "stora barn" eller "riktiga tokar".

Män har sina föreningar för att stärka sitt självförtroende och sin roll i samhället. Det är svårt att förstå varför kvinnor inte skulle ha något liknande för att stärka sin kvinnlighet och erkänna sin olikhet med männen och sina olikartade behov. Men det får inte gå så långt att männen fryses ut.

Det finns primitiva stammar med invigningsriter av olika slag för ynglingar och unga flickor. Pojkarna lär sig en del manliga färdigheter, som att tala i rådsförsamlingen och att bruka vapen. Flickorna lär sig kvinnliga, som att väva och hur en mogen kvinna bör uppträda. De lär sig också något om kärlek och sexualitet. I Grekland firades en kult kring björngudinnan Artemis av Brauron. Unga flickor av god familj gavs i 12-16-års åldern bort för att tjäna henne. De levde som vildar, tvättade sig inte, var ytterlig ovärdade och talade vulgärt.

De kallades för "de små björnhonorna". Under puberteten, då flickor kan vara lika svåra att hålla hemma som pojkar, gavs de alltså till gudinnan. I de små grupperna av "björnhonor" stärktes det feminina bakom en fingerad tarvlighet. Under den fula björnfällen kunde den feminina naturen utvecklas utan att skadas av sexuella problem och flickorna kunde sedan gå ut i livet med den grad av mognad, som de förvärvat under fällens skydd.

Utän sådant skydd kan omogna flickor hamna i sexuella förhållanden alltför tidigt och sedan känna sig förbrukade redan vid 30 års ålder. Kvinnor i den situationen har svårt att utveckla sig andligt, eftersom deras vitala tillgångar är förbrukade, de är redan gamla och trötta. Särskilt flickor som innerst inne är känsliga kan ofta dölja sin feminina natur bakom ett oborstat uppträdande.

Jag har under långa perioder undervisat pojkar och flickor i dessa åldrar. Då märkte jag att de flickor som hade en "björnfäll" var livligare och mer intresserade av skolarbetet. Men så snart de börjat vara tillsammans med pojkar sjönk deras betyg. Deras intresse riktade sig nu helt mot erotiska upplevelser. Flickor som var lite senare i sin utveckling hade bättre möjligheter att utveckla sin personlighet än de som tidigt kastade sig in i sexuella relationer.

Det behöver inte vara fel om kvinnor håller samman i grupper och bygger ett sorts stängsel mot den manliga principen. Det feminina kan stärkas så att könen senare kan mötas på en stabil grund. Man skall inte glömma att det visserligen finns en stor attraktionskraft mellan man och kvinna men också stora olikheter – och de kan vara skadliga. Kvinnor känner sig hotade när männen kommer för långt in i deras feminina värld och tvärtom. Här finns en ständig spänning som alls inte är onormal. Ur det annorlunda stammar ju dragningskraften.

I vårt samhälle var tidigare den personliga sektorn kvinnornas angelägenhet. Det var deras uppgift att skapa en relationsväv i den närmaste omgivningen. En likartad uppfattning finns också i kinesisk filosofi. I tjugonde hexagrammet av den gamla vishetsboken *I Ching* står det att det är tillåtet för en kvinna att kika genom dörrspringan, för en man är det en skam. (Wilhelm, R., *I-Ging, Das Buch der Wandlungen*, kap. 20, Köln-Düsseldorf: Diederichs.) Att bry sig om de nära sakerna på det personliga området behövde kvinnan inte skämmas för, ty det var hennes naturliga sfär, men en man borde ha vidare blickfält och "objektivare" intressen. En helt kvinnlig värld saknar ofta den andliga horisonten. Om den kvinnliga världen saknar kontakt med den maskulina principen blir den för trång och personlig. Alla, tror jag, känner igen den inskränkta atmosfär som finns där massor av kvinnor lever tillsammans – som i flickskolor, sjuksköterskeskolor etc.

Björnen i vår saga visar den maskulina principens hälsosamma inverkan. Alla kvinnor kan i sitt inre eller yttre liv få uppleva detta. Deras ensidiga tillvaro blir mer innehållsrik genom förhållandet med en man eller genom att de finner en medveten relation till det maskulina i sitt inre, d v s till sin animus. Då kan personligheten rundas av och bli helare. I vår sa-

ga är den maskulina sidan ännu förtrollad till en björn.

I Odens följe ingick också bärsärkar (ordets härledning är oklar, men första ledet tolkas i allmänhet som björn, tyska *Bär*, och det andra som särk eller skjorta). Man trodde att det i många familjer fanns en nedärvd orsak till bärsärkagång. När en strid uppstod, kunde det hända att anföraren befann sig hemma. Då började han med ens att gaspa förskräckligt och föll sedan i en dödsliknande sömn. Samtidigt dök det upp en björn på slagfältet som bragte alla fiender om livet. När björnen försvann vaknade mannen där hemma och kände en oerhörd trötthet, i en björns gestalt hade han deltagit i kampen – han hade gått bärsärkagång. Man trodde att björnar av detta slag var spökbjörnar som kunde utföra stordåd, och man kunde tycka sig ha bevis på att det verkligen var anföraren som hade deltagit i kampen. Björnen kunde t ex sårats på höger ram och mannen hade mycket riktigt ett sår på höger hand när han vaknade. I gamla tider betraktade germanerna denna ärtfylliga förmåga som en stor tillgång.

Med tiden ändrade man emellertid uppfattning och bärsärkagång fick en annan biskap. Man menade då att fenomenet innebar att man kunde råka in i ett negativt raseri, som i sin tur stod nära en extatisk religiös upplevelse. Här finns orsaken till att många ännu idag gärna ger efter för sina vredesutbrott. Ursinne gör en som besatt och fylld av liv, man känner varken tvivel eller osäkerhet, man genomströmmas av värme. Man är som en ugn en kall vinterdag. Man kan stiga in i sitt raseri och efteråt säga: "Där fick de vad de talde!" Men när man vaknar upp från det förfärliga utbrottet och skall betala räkningen är man mindre glad. Då känner man sig inte vidare gudabenådad, egentligen bara dum.

Försatta i ilska tror vi oss veta vad folk verkligen säger om oss och i ilska säger vi vad vi verkligen tycker. Men det är ändå inte riktigt sant, för vår vrede gör att vi överdriver. Det är svårt att ge upp sin förmåga till affektladdade utbrott, lika svårt som att göra sig fri andra neurotiska symptom. Många är förtjusta i sitt eget bärsärkeri och vill inte ge upp det och bli behärskade och förståndiga.

I kristendomen var helig vrede tillåten, t ex under korstågen då man kämpade för sin salighet. En präst som skulle kämpa mot synd och ondskan, hade rätt att hänge sig åt den heliga vreden. Det var naturligtvis ett svepskäl för den som inte ville avstå från bärsärkaraseri. Raseri är alltid barbariskt, men vi har det alla inom oss. Om ett land anfalls reser sig hela folket i helig vrede. Har man egentligen rätt till det? Finns det tillfällen i livet då vreden kan rättfärdigas? Det är en fråga som rör vår världsåskådning. Har människan rätt att försvara sig i alla situationer? Enligt kristen ståndpunkt är det inte tillåtet. Detta är ett område där tron får avgöra, det är avhängigt av vår gudsbild. Tror vi att Gud är enbart god är saken klar. Men tänker vi oss en gud med både en ljus och en mörk sida, finns det en mening även med den mörka. Det skulle kunna vara så att den ger oss rätt att använda både näbbar och klor om man blir oskyldigt angripen.

En son som modern lägger helt beslag på, försöker helt lugnt säga henne att han är vuxen, vill gå ut med en flicka och ha en egen bostad. Men modern ger inte med sig utan gör allt för att hindra honom. Har han då inte rätt att säga att han tänker göra som han vill? Hon kallar honom grym och elak, men en utomstående kan se att det gäller liv eller död för honom och att han har rätt i sin förmenta hårdhet. Visserligen behöver han inte gå bärsärkagång, men för sitt eget livs skull måste han kunna stå emot sin mor.

Kristus själv lät sin vrede ta överhand i tempel, och nog tror man sig förstå att hans affekt var på sin plats. Han var inte det lamm som folk gärna tror. Det kan man se bl.a. av det faktum att han "tagit ett svärd med sig".

En värld där ingen hårdhet tillåts är livsfientlig. Här stöter vi på ett typiskt kvinnligt problem. Ju vekare en kvinna är och ju mindre aggressiv hennes animus är, desto större risk löper hon att hamna i skuggan. Vi känner igen dessa blida döttrar, som alltid böjde sig för mamma och pappa och som aldrig gifte sig. De skötte om sina föräldrar till deras död och tog hand om andras barn. Om de tänkte på giftermål, var hela familjen emot det. Man kunde inte undvara dem.

"Det handlar alltså om att integrera det maskulina i kvinnovärlden utan att gå för långt, och det är ett svårt problem."

Sådana kvinnor blev med all sin mildhet och mjukhet helt enkelt överkörda av livet, de blev grundlurade. Deras öde är inte längre så vanligt, tack och lov, aggressiviteten har blivit mera tillgänglig för kvinnorna. Förr i världen fanns det däremot många. I Berlin kallade man dem "tant hoppa in" och de utgjorde en institution i så gott som alla familjer. Man kunde kalla på dem när någon var sjuk, och den stackars gamla ungdomen var alltid beredd att stå till pass, eftersom hon då fick känna sig behövd. Alla såg ner på henne och utnyttjade henne. En kvinna skall visserligen inte vara alltför maskulin, men inte heller alltför feminin. I båda fallen är det ute med henne.

I en vänlig, rent feminin värld, där allt är rofylldt och rosenrött och det aldrig utkämpas en strid, i en sådan värld behövs björnen. Han kommer in på vintern, ett godmodigt djur, men då han överraskar dvärgen, dödar han honom med ett slag av sin ram. Han vet att det nu är tid att handla och sätta stopp för dumheterna. Här är sagans höjdpunkt, instinktivt dödar björnen den dvärg som flickorna varit alldeles för eftergivna inför.

Det handlar alltså om att integrera det maskulina i kvinnovärlden utan att gå för långt, och det är ett svårt problem. När en mycket passiv kvinna vaknar upp ur sin ensidigt feminina värld, riskerar hon ofta att bli alltför aggressiv. Men ingen träffar prick på en gång, man måste öva. Om denna kvinna första gången skjuter

över målet, är det ett uttryck för de överdrifter som är typiska för denna fas. Här avlöses alltför lite eller alltför mycket anpassning av alltför häftiga motsatta reaktioner.

Sagens björn illustrerar den ideala reaktionsformen. Han var inte så lyunnig och arg som dvärgen, som hade försatt sig i ett ständigt tillstånd av raseri och irritation. Han dödade bara sin fiende när han träffade på honom, medan dvärgen visade en obehaglig och kraftlös grälsjuka. Man kan alltså urskilja två olika maskulina gestalter i kvinnans psyke.

Den ena reagerar fel, eftersom den är förtretad och retar andra. Ständigt ställer den till med bråk kring någon struntsak. Plötsligt flamlar ett gräl upp och innan man vet ordet av är alla inblandade. Rösterna blir högljud och snart deltar alla i ordväxlingen. Dvärgen gör förvrigt den ena dumheten efter den andra, han låter sitt skägg komma i kläm och trasslar sedan in sig i metreven. Om en dvärg, som skall vara en skicklig hantverkare, inte kan göra loss sitt skägg och inte dra upp en fisk, har han gjort sig förtjänt av konsekvenserna. För min del skulle jag ha skrattat åt honom och gått vidare.

Här har vi en klar bild av den osämja och de rubbningar som en missriktad maskulinitet kan förorsaka en kvinna. Den visar hur en vuxen, intelligent kvinna kan ge sig in i vilken löjväckande batalj eller dispyt som helst. En retad animus tappar humöret och blir otacksam och maktgirig. För dvärgen är det självklart att flickorna skall hjälpa honom i hans svårigheter, men efteråt grälar han på dem. Hans krav är dessutom obefogade, ett annat klassiskt symptom hos en negativ animus. Här finns ett fördolt krav på att bli betjänad och få hjälp – "för det har man ju rätt till!" Det är överkompensationen av en alltför eftergiven inställning hos en "tant hoppa-in", som tidigare bara väntade på att få vara behövd. Dvärgen står för ett fullständigt egoistiskt, otacksamt, elakt drag, som är en motpol till flickornas extremt feminina inställning. Men utan honom hade prinsen aldrig visat sig. De första suffragetternas aktioner var också nödvändiga och deras ibland överdrivna och egocentriska krav måste få komma till uttryck innan en balanserad utveckling blev möjlig. Man kan inte uppnå en riktig och konstruktiv balans på en gång.

Om man letar i myterna och sagorna efter dvärgarnas natur kommer man att se att de allra flesta är positiva gestalter. De samlar skatter, de är utomordentliga guldsmeder som tillverkar underbara kärl av ädla metaller, och de behärskar en rad andra hantverk. En saga handlar om söndagsbarnen som går till dvärgarnas håla och där får mössor som kan göra dem osynliga eller sidenkedjor som t o m kan binda drakar.

I den germanska mytologin var Alwin en dvärg som visste allt. I Grekland och på Kreta var kabirerna den Stora Moderns följeslagare och de var också smeder och hantverkare. I den tyska sagan Bullerskaft finns det däremot en elak, destruktiv dvärg som försöker lägga beslag på mjölnardottern två gånger. Först hjälper han henne visserligen att spinna guld av halm, men sedan avslöjar han plötsligt sin onda sida och måste undanröjas. (Se också Waiblinger, A.: *Bullerskaft* (Solna: CJP, 1997).

Dvärgarna står den feminina världen mycket nära och de representerar skapande, ännu utvecklade impulser i det omedvetna, en kreativ aktivitet, ännu dold i det omedvetnas sköte. Men om den energi de representerar inte får ett adekvat utlopp, blir den destruktiv. Om kvinnans animus får vara överksam blir den autonom och ställer till diverse problem. Den måste få en chans att leva, d.v.s. man måste finna ett sätt att tillmötesgå det omedvetnas behov.

Björnen står i nära förbindelse med moderliga värden. Både ordet *arktos* (björn) och stjärnbilden Stora Björn har i grekiskan feminin artikel. I den grekiska mytologin är björnen moder gudinnans djur och enligt medeltida källor också jungfru Marias. I de flesta hedniska religioner är den Stora Modern en ytterst lidelsefull gestalt, precis som den indiska Kali och den egyptiska lejongudinnan Sekhmet. Med denna sida av den Stora Modern har björnen en relation, han är den varma, dunkla djurnaturen i oss som varskar när det måste till en energisk handling. Då behövs ingen diskussion, ett ordentligt "slag" gör slut på alla dumheter.

De två flickorna var inte kapabla till detta, eftersom de gav efter för ett falskt medlidande. Att medlidande kan vara något negativt ser man t.ex. i sagan om Amor och Psyke, som ingår i Apuleius roman "Den gyllene åsnan". När Psyke måste vandra ner till underjorden säger man henne att en gammal man kommer att dyka upp ur floden Styx. Han kommer att be henne om hjälp, men hon måste vara ståndaktig och vägra hjälpa honom. I sin moderliga medkänsla överdriver kvinnorna ofta sin hjälpsamhet, men alla överdrivna dygder slår över i sin motsats. Ideligen möter man kvinnor som på grund av sitt medlidande omedvetet skadar sig själva eller håller kvar en medmänniska på infantil nivå.

Man kan då och då se samma sak hos män, men det är oftast kvinnor som spelar denna destruktiva barmhärtighetsroll, exempelvis alkoholisthustrun med sitt martyrskap.

Jag känner en familj med många söner. Far, farfar och alla söner, med ett undantag, var alkoholister. Denna "udda" son hade en hustru, som när han första gången kom hem berusad sa ifrån på skarpen. Hände det en gång till tänkte hon ta ut skilsmässa. Och eftersom mannen uppfattade att hon menade det, kunde hon rädda honom från familjens ödeläggande alkoholvanor. Alla de andra bröderna hade snälla överslätande hustrur, kvinnor med ett destruktivt medlidande, som bidrog till männens fördärv. På en kvinnas individuationsväg utgör övervinnandet av det gränslösa medlidandet en kritisk men helt nödvändig fas.

I vår saga är den destruktive dvärgen också en tjuv som stulit björnens skatter. Teoretiskt sett bestjäl denne destruktive animus den positiva på möjligheter, värden och rikedom. Här kan det vara lämpligt att berätta om en 50-årig kvinna som "ruvade ett tomt ägg". Till "ett oförstått geni" ville hon ge den moderskärlek han aldrig hade fått. Hon levde ensam i sin våning och drog försorg om en tjugouåring, som hade haft en svår barndom och som senare gjort sig skyldig till olika bedrägerier, bl.a. checkförfalskningar. Hon var full av medlidande med den stackars mannen och lät ho-

nom bo gratis i sitt hem. Sedan gav hon honom arbete i sin affär, där han beställd henne. Hon anmälde honom inte för polisen utan skyddade honom och förlät honom, när han grät och sade att han skämdes. Han levde tillsammans med en flicka hos henne och började lägga arsenik i hennes mat. Detta är ett bra exempel på ett förvänt medlidande som gränsar till ren dumhet. Trots att hon var en intelligent kvinna, men en av dem som inte vet vad de skall göra av sina moderskänslor, slösade hon bort dem på någon helt ovärdig. Om hon varit mer objektiv, hade hon kunnat vända det till något positivt.

Det finns skäl att tro att en kvinna som slösar bort sin förmögenhet på en brottsling, kanske till och med en mördare, själv hade en sådan inom sig. Kvinnor av den sorten förefaller så rejäla och anständiga att det krävs ett regelrätt detektivarbete för att hitta den inre missdådaren. Det lyckas bara om man säger: "Gör slag i saken och kasta ut honom!" Då blir det intressant, för i samma stund börjar hon ljuga och det står klart att man nu har fått kontakt med hennes inre förbrytare. Det handlar om ett väl utveck-

"Folksagens hjälte eller hjältinginna är en modell för hur jaget skall förhålla sig för att på bästa sätt stödja individuationsprocessen."

lat självbedrägeri. En normal kvinna kan inte leva sida vid sida med en sådan man utan att fatta misstankar. Gör hon inte det bedrar hon sig själv. Hennes Animus är förljugen och tar ingen notis om de aningar och varningar som kommer från det omedvetna. När man analyserar ett sådant fall blir det förr eller senare fråga om demaskering och kvinnan står inför faktum: under kärlekens täckmantel har hon lurat sig själv.

De sorgliga erfarenheter vi gör kan bli en sorts invigning eller initiation, vilket betyder "att gå in i något". Första steget är ofta ett steg in i mörker. Schamanerna säger att utbildningen till medicinman börjar med att man faller i demonernas händer. Den som blir kvar där är sjuk, men den som kan ta sig ut ur mörkret blir medicinman. I viss mån kan man se alla psykiska sjukdomar som en initiation. Också något riktigt hemskt man råkar ut för, kan var ett försök till initiation. Man hamnar i något som är en del av en själv, och man måste försöka reda ut vad det är.

Hur kom det sig att den elaka dvärgen fastnade just med sitt skägg? I sagorna träffar man ofta på skägg. Kvinnomördaren Blåskägg känner alla till och vi har också Kung Trastskägg som beskriver hur en kvinnas negativa animus förvandlas till en positiv. I en tredje Grimm-saga, Herr Rinkrank, finns ett annat exempel.

Den hårbeklädnad vi har på vår kropp är en påminnelse om att vi härstammar från djurriket. Den är den sista resten av den päls vi har förlorat och som nästan alla andra däggdjur har.

Här får oss att tänka på något primitivt, instinktivt och djurlikt, men den exakta betydelsen beror på var på kroppen håret växer. Huvudhåret förknippas ofta med ofrivilliga tankar och fantasier. Utan att vi kan påverka det, växer de upp på våra huvuden.

I en nordafrikansk stam hörde det till en ungdoms initiering, att han inte fick gifta sig förrän han var omskuren och fått undervisning i alla viktiga ting som rörde stammen, och han måste dessutom skapa en individuell frisyr. Det kunde vara fråga om en massa tunna flåtor med stickor eller musselskal inflettade. Eftersom hans underbara frisyr måste hålla dag och natt måste han ha ett nackstöd när han sov, och det blev inget giftermål förrän detta veritabla hårtempel var uppbyggt. Symboliskt var frisyrren ett tecken på att han var andligt mogen och att han byggt upp en egen insikt. Först därefter var han en vuxen stammedlem. Han måste alltså uppnå inte bara en sexuell utan också en andlig mognad och den kunde man se av den frisyr han format på sitt huvud.

Det har ofta tolkats som en kastration att Delila klippte av Simsons hår. Men man måste se det som en kastration i överförd bemärkelse. Det hon berövar honom är inte hans sexualitet i bokstavlig mening utan hans kraft och skaparförmåga. En kvinna kan ju faktiskt göra en man så dum att han förlorar sin skaparförmåga. Och samma öde kan hennes Animus råka ut för.

Men hur är det med skägget då? Skägg är ju hårväxten kring mannens mun och ur munnen kommer ord och idéer. Innan man ens har tänkt dem, kan de vara utsagda. Ett automatiskt, nervöst prat är ett typiskt neurotiskt symptom, speciellt, men inte bara, hos kvinnor. I Berlin brukar man säga att hjärnan är bortkopplad och munnen går på tomgång. I den meningen betyder animus skägg ett okontrollerbart ordflöde som ibland kan ge väldigt olyckliga konsekvenser.

Jung har berättat om en gift man som led av sin hustrus vredesutbrott. Ingen kunde övertyga henne om att hon sagt det hon faktiskt sagt när hon var arg. En gång gjorde mannen en bandupptagning utan att hon märkte det och spelade sedan upp den vid ett lämpligt tillfälle. Hon svor på att det inte var hon som talat. Någon hade talat, inte hon som medveten person, och psykologiskt sett hade hon naturligtvis rätt i någon mån. Orden hade liksom sagt sig själva. Ett sådant "skägg" måste klämmas åt, d v s man måste fråga sig vem som talat, när det nu inte var man själv. I tanklösa ord är det lättast att spåra sin egen animus.

I vår saga spelade skägget också en viktig roll, eftersom dvärgen fångats av det. Varför hade han egentligen fastnat i sin metrev, sitt eget arbetsverktyg? Det verkar dumt, men sådana småsaker saknar inte mening. Jag har många gånger lagt märke till att t ex kvinnor, som för första gången skall använda sitt intellekt, t ex i samband med att de skall börja studera, har en utvecklade förmåga att skilja mellan viktigt och oviktigt. Det är typiskt för en odifferentierad animus. Dessa kvinnor lär sig t ex bibliografiska uppgifter eller grammatiska regler utan till men har svårt att tillämpa dem. En kvinnlig arkeolog jag känner har under 45 års

tid samlat på tegelrester som hjälpt henne att åldersbestämma utgrävda föremål. De utgör viktiga arkeologiska rön, men hon har gått upp så totalt i sitt forskningsarbete att hon förlorat sig helt i det, och därmed de större sammanhangen, och hittar ingen väg ut ur det.

All forskning kräver sina instrument. Men om vetenskapen skall bli meningsfull måste den vara psykiskt stimulerande. Särskilt i slutet av 1800-talet fastnade nästan alla forskare i ett slags förberedande arbete. Man ägnade sig inte bara åt förstudier utan också åt förstudier till förstudierna. Naturligtvis kommer man ingen vart utan förberedelser, men de är bara verktyg och får inte leda en bort från det väsentliga. Sådana problem är symptom på ett ännu inte differentierat psyke. Man ser det hos

kvinnor som inte utvecklat sin animus (och hos män som inte utvecklat sin anima). Dessa kvinnor kan ofta vara utmärkta sekreterare till män med skapande kraft. De samlar materialet och männen använder det. Kvinnorna stannar därmed i en uppspårande verksamhet och blir själva inte kreativa. Deras skapande animus snärjs i den metrev som bara skulle vara dem till hjälp vid fisket.

I sagans slut gifter sig björnen med Snövit, och hans bror, som plötsligt dyker upp, gifter sig med Rosenröd, och berättelsen avslutas med ett motiv för det äktenskapliga fyrtalet, en symbol för inre helhet, som pekar hän mot en helt ny personlighetsstruktur. Först finns här två maskulina representanter, björnen och dvärgen. Om dvärgen inte varit så otäck skulle

en flicka ha kunnat gifta sig med honom. Men han blir ersatt av björnens bror, d v s dvärgen i en ny skepnad, och dvärgen är ofta en symbol för förvandling.

När en gestalt i sagan eller drömmen dör, betyder det ofta att denna bestämda personifiering inte längre fungerar. Men den psykiska energi som den representerar kan ta sig uttryck på ett annat plan, eller i en annan gestalt, eftersom komplexet som sådant inte dör. I och med att den aktuella energin transformerats, upphör den att fungera på det tidigare sättet. Denna förvandling, eller transformation, har lyckats i vår saga, dvärgen och björnen försvinner och de båda flickorna får varsin man.

*Marie-Louise vom Franz
Sv. över Eva Björkander
Red. Håkan Raihle*

Centrum för Jungiansk Psykologi AB

Vintervägen 29, S-169 54 Solna. Tel/fax 08-83 07 00